

*Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы
Кафедра агульнай фізікі
Лабараторыя механікі
ауд. 408*

Лабараторная работа №4

**ВЫВУЧЭННЕ ПРАМАЛІНЕЙНАГА РУХУ З ДАПАМОГАЙ
МАШЫНЫ АТВУДА**

для студэнтаў спецыяльнасці “ФІЗІКА”

Гродна, 2010

ВЫВУЧЭННЕ ПРАМАЛІНЕЙНАГА РУХУ З ДАПАМОГАЙ МАШЫНЫ АТВУДА

Мэта работы:

Вывучэнне прамалінейнага руху з дапамогай машыны Атвуда. Доследнае вызначэнне кінематычных і дынамічных характарыстык сістэмы.

Прылады і абсталяванне:

Машына Атвуда, два грузы, даважкі, секундамер.

Тэарэтычныя асновы

Паступальным рухам цела называецца такі рух, пры якім прастая, праведзеная праз два адвольныя пункты гэтага цела, застаецца паралельнай самой сабе. Прыватным выпадкам паступальнага руху з'яўляецца прамалінейны рух.

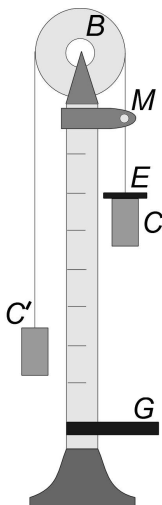
Згодна першаму закону Ньютана ў інерцыяльнай сістэме адліку цела, на якое не дзейнічаюць іншыя целы, або іх дзеянне скампенсаванае, будзе рухацца раўнамерна (з пастаяннай па модулю скорасцю) прамалінейна або знаходзіцца ў стане спакою. Калі ж на цела дзейнічае нейкая сіла, то згодна другому закону Ньютана яна можа або дэфармаваць цела, або прымусіць яго рухацца. Пры пастаяннай па модулю велічыні дзеючай сілы цела рухаецца з пастаянным паскарэннем – роўнапаскорана або роўназапаволена.

Калі ж велічыня сілы з цягам часу змяняецца, то назіраемы рух будзе паскораным або запаволеным, прычым паскарэнне таксама будзе з'яўляцца функцыяй часу.

Доследная прылада

Для вывучэння прамалінейнага і, адпаведна, паступальнага руху, выкарыстоўваецца машына Атвуда, якая складаецца з вертыкальнай стойкі са шкалай, уздоўж якой рухаюцца

прывязаныя адзін да аднаго легкой ниткай (лескай) грузы C і C' (малюнак 1). На верхнім канцы стойкі замацаваны лёгкі блок B , які вярчаецца з невялікім трэннем. На грузы можна класці дадаткова даважкі E (перагрузкі), пры наяўнасці якіх сістэма пачынае рухацца пад дзеяннем пастаяннай сілы – сілы ціску даважкі на груз. Электрамагнітны пускацель M прызначаны для запуску грузаў. Унізе шкалы замацавана суцэльная платформа G . Час руху грузаў вымяраецца секундамерам.

Мал. 1. Машына Атвуда

Тэорыя метада

Разгледзім два грузы аднолькавай масы m , звязаныя тонкай нерасцяжнай ниткай, перакінутай цераз блок R .

Няхай адзін з грузаў перамесціцца ўніз разам з перагрузкам на адлегласць h . Пры гэтым другі груз паднімецца на такую ж самую адлегласць. Такім чынам, работа, створаная пры перамяшчэнні сістэмы, вызначыцца работай вагі перагрузкі і будзе роўнай:

$$A = m_i gh \quad (1)$$

дзе m_i – маса перагрузкі, g – паскарэнне свабоднага падзення, h – адлегласць, на якую апусціцца груз.

Набытая сістэмай кінетычная энергія вызначаецца выразам:

$$E = \frac{(2m + m_i)v^2}{2} + \frac{J\omega^2}{2} \quad (2)$$

дзе m – маса аднаго груза, v – хуткасць паступальнага руху груза ў канцы шляху, J – момант інерцыі блока ў выглядзе дыску, адносна восі, якая праходзіць праз яго цэнтр, ω – вуглавая хуткасць, набытая блокам.

Калі M – маса блока, а R – яго радыус, то момант інерцыі дыска вызначаецца з выразу:

$$J = \frac{MR^2}{2} \quad (3)$$

Паміж v , ω , R для апісанага выпадку існуе судачыненне $v = \omega R$, таму выраз (2) можна запісаць у форме:

$$E = \frac{(2m + m_i)v^2}{2} + \frac{MR^2\omega^2}{4} = \left(2m + m_i + \frac{M}{2}\right) \frac{v^2}{2}.$$

З улікам судачынення для роўнапаскоранага руху, якое звязвае хуткасць паступальнага руху, паскарэнне і пройдзены шлях $v^2 = 2ah$ атрымаем наступнае:

$$E = (2m + m_i + M/2)ah \quad (4)$$

Калі не ўлічваць дзеянне сіл трэння і супраціўлення, то створаная работа цалкам ідзе на набыццё сістэмай кінетычнай энергіі. Тэарэтычнае паскарэнне грузаў у такім выпадку можа быць вызначана як:

$$a_m = \frac{m_i}{2m + m_i + M/2} g \quad (5)$$

У рэальных умовах паскарэнне будзе меншым з-за сіл трэння (сілы трэння ў восі блока, напрыклад) і супраціўлення паветра.

Практыкаванне 1

ВЫВУЧЭННЕ ЗАКОНУ ШЛЯХУ

Тэорыя метаду

Калі на цела (сістэму) дзейнічае пастаянная па модулю і напрамку сіла (сума сіл), то можна назіраць роўнапаскораны паступальны рух, які характарызуецца паскарэннем a . Для нулявой пачатковай скорасці кінематычны закон руху можна запісаць у выглядзе так званага закону шляху:

$$h = \frac{at^2}{2}, \quad (6)$$

адкуль для паскарэння можна запісаць судачыненне, якое не залежыць ад вымяраемых часу і шляху, а вызначаецца толькі вагою даважка:

$$a = \frac{2h_1}{t_1^2} = \frac{2h_2}{t_2^2} = \dots = \frac{2h_n}{t_n^2} \quad (7)$$

Парадак выканання работы:

1. Вызначце масы грузаў m і перагрузкаў m_i з дакладнасцю 0,1 г.
2. На груз пакладзіце даважак. Пры замкнутым электрычным ланцугу (мінімальна неабходнае электрычнае напружанне падбярэце доследна) ўсталяўце неабходнае становішча грузаў: ніжнюю аснову груза на некаторай вышыні h_i (не вельмі малой) над суцэльнай платформай.
3. Пасля адначасовага размыкання ланцуга і запуску секундамера вымерайце час t_i да ўдару груза аб суцэльную платформу.
4. Вызначце час падзення t_i мінімум 5 разоў для дадзенай адлегласці.
5. Змяніце ўзаемнае палажэнне груза і суцэльнай платформы h_i . Вызначце час падзення t_i мінімум 5 разоў і для другой адлегласці.
6. Пункты 2–5 неабходна правесці для 4–5 розных даважкаў.
Заўвага! Не трымайце доўга ўключаны электрамагніт, які награвяецца і перастае функцыяніраваць.
7. Доследнае паскарэнне вызначце з выразу (7).
8. Дадзеныя занясіце ў табліцу, магчымы варыянт якой:

№	m , кг	m_i , кг	M , кг	t_i , с	h_i , м	a_i , м/с ²	$\langle a \rangle$, м/с ²	a_m , м/с ²

9. Параўнайце доследна атрыманае сярэдняе значэнне паскарэння з тэарэтычным, разлічаным з выразу (5).

10. Ацаніце хібнасці вымярэнняў. Зрабіце выснову.

Неабходныя дадзеныя: маса блока $M = 130,95$ г.

Практыкаванне 2

ВЫВУЧЭННЕ ЗАКОНА СКОРАСЦІ

Тэорыя метаду

Пры выкананні гэтага практыкавання аналізуецца рух на двух участках: роўнапаскораным і раўнамерным. Спачатку груз пад дзеяннем вагі даважку будзе рухацца з пастаянным паскарэннем да калыцавой платформы, пры праходжанні якой груз далей будзе рухацца без перагрузкі, па інерцыі, г.зн. амаль раўнамерна (не ўлічваюцца сілы трэння і супраціўлення).

Закон скорасці для ўчастку роўнапаскоранага руху будзе мець выгляд:

$$v = at \quad (8)$$

З улікам таго, што шлях роўнапаскорана руху да калыцавой платформы можа быць вызначаны як

$$S_1 = \frac{at_1^2}{2}, \quad (9)$$

шлях раўнамернага руху ад калыцавой платформы да суцэльнай

$$S_2 = vt_2, \quad (10)$$

а скорасць напрыканцы роўнапаскоранага ўчастку (яна ж і скорасць раўнамернага руху):

$$v = at_1 \quad (11)$$

атрымаем выраз для паскарэння сістэмы:

$$a = \frac{S_2^2}{2S_1t_2^2}. \quad (12)$$

Парадак выканання работы:

1. Паміж грузам і суцэльнай платформай размясціце кальцавую платформу.
2. На груз пакладзіце даважак. Пры замкнутым электрычным ланцугу ўсталюўце неабходнае становішча грузаў і кальцавой платформы.
3. Секундамерам вымерайце час $t_i = t_2$ ад зняцця перагрузку кальцавой платформай да ўдару грузу аб суцэльную платформу (час раўнамернага руху).
4. Па шкале прылады вызначце велічыню ўчасткаў шляху, якія адпавядаюць роўнапаскоранаму і раўнамернаму руху.
5. Вызначце час падзення $t_i = t_2$ мінімум 5 разоў для дадзенай адлегласці.
6. Змяніце палажэнне кальцавой платформы адносна суцэльнай. Вызначце час падзення t_2 мінімум 5 разоў для новай адлегласці.
7. Пункты 2–6 выканайце для двух розных даважкаў.
8. Доследнае паскарэнне вызначце з выразу (12).
9. Дадзеныя занясіце ў табліцу, магчымы варыянт якой:

№	m , кг	m_i , кг	t_i , с	S_1 , м	S_2 , м	a_i , м/с ²	$\langle a \rangle$, м/с ²	a_m , м/с ²

10. Параўнайце доследна атрыманае сярэдняе значэнне паскарэння з тэарэтычным, разлічаным з выразу (5).
11. Ацаніце хібнасці вымярэнняў. Зрабіце выснову.

Практыкаванне 3

ВЫВУЧЭННЕ ДРУГОГА ЗАКОНА НЬЮТАНА

Тэорыя метаду

Калі даважкі перакладваць з аднаго грузу на другі, то маса ўсёй сістэмы не зменіцца, аднак выніковая знешняя сіла, прыкладзеная да сістэмы, будзе змяняцца, а з ёй і паскарэнне руху сістэмы. Для двух розных выпадкаў будзем мець:

$$F_1 = Ma_1,$$

$$F_2 = Ma_2,$$

$$S_1 = (1/2)a_1t_1^2,$$

$$S_2 = (1/2)a_2t_2^2.$$

Шляхам дзялення адпаведных выказаў атрымоўваем канчатковае судачыненне:

$$\frac{F_1}{F_2} = \frac{S_1t_2^2}{S_2t_1^2} \quad (13)$$

Парадак выканання работы:

1. Падрыхтуйце прыладу да вымярэнняў як і ў першым практыкаванні.
2. Пакладзіце даважкі на розныя грузы.
3. Секундамерам вымерайце час t_1 руху сістэмы ад размыкання ланцуга да ўдару грузу аб суцэльную платформу.
4. Пакладзіце абодва даважкі на адзін груз.
5. Секундамерам вымерайце час t_2 руху сістэмы ад размыкання ланцуга да ўдару грузу аб суцэльную платформу.
6. Змяняючы тройчы палажэнне грузу адносна суцэльнай платформы, вызначце часы руху сістэмы t_1 і t_2 мінімум 3 разы для кожнай адлегласці. Разлічыце сярэднія значэнні велічынь.
7. Дадзеныя занясіце ў табліцу.
8. Прааналізуйце шляхам падстаноўкі вымераных велічынь судачыненне (13). Зрабіце выснову.

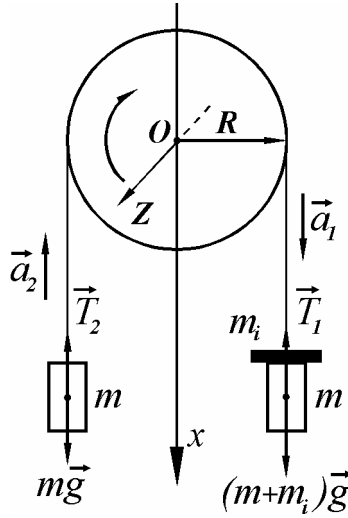
Практыкаванне 4

ВЫЗНАЧЭННЕ СІЛЫ ТРЭННЯ Ў ВОСІ БЛОКА

Тэорыя метаду

Запішам сістэму ўраўненняў для роўнапаскоранага руху сістэмы грузаў і блоку (малюнак 2), выкарыстоўваючы другі закон Ньютана для паступальнага руху грузаў і асноўнае ўраўненне дынамікі вярчальнага руху для вярчальнага руху дыска.

Мал. 2. Да разліку паскарэння прамалінейнага руху

У вектарным выглядзе ўраўнення для паступальнага руху:

$$\begin{cases} \vec{T}_2 + m\vec{g} = m\vec{a}_2, \\ (m + m_i)\vec{g} + \vec{T}_1 = (m + m_i)\vec{a}_1, \end{cases}$$

і вярчальнага руху:

$$\sum \vec{M} = J\vec{\epsilon},$$

дзе $\vec{T}_1$, $\vec{T}_2$ – адпаведныя сілы нацяжэння нітак, $\vec{a}_1$, $\vec{a}_2$ – паскарэнні грузаў, $\sum \vec{M}$ – сума момантаў усіх сіл, якія дзейнічаюць на блок, адносна восі OZ (малюнак 2), J – момант інерцыі блока (адносна восі OZ), $\vec{\epsilon}$ – вуглавое паскарэнне.

Сістэма з трох ураўненняў у праекцыях на восі OX і OZ будзе мець выгляд:

$$\begin{cases} -T_2 + mg = -ma, \\ (m + m_i)g - T_1 = (m + m_i)a, \\ -T_1R + T_2R + M_{mp} = -J\epsilon, \end{cases}$$

або пасля спрашчэння запішам канчаткова:

$$\begin{cases} T_2 - mg = ma, \\ (m + m_i)g - T_1 = (m + m_i)a, \\ T_1 R - T_2 R - M_{mp} = J\varepsilon, \end{cases} \quad (14)$$

дзе R – радыус блока, M_{mp} – момант сілы трэння восі блока.

Пры атрыманні (14) было ўлічана, што з-за таго, што нітка нерасцяжная, модулі паскарэння грузаў аднолькавыя ($|\vec{a}_1| = |\vec{a}_2| = a$).

Рашаючы сістэму ўраўненняў (14), атрымоўваем:

$$a = \frac{m_i g - M_{mp}/R}{2m + m_i + J/R^2} \quad (15)$$

Калі ўлічыць, што $m_i \ll 2m + J/R^2$, то

$$a(2m + J/R^2) = m_i g - M_{mp}/R. \quad (16)$$

З (16) відавочна, што паскарэнне лінейна залежыць ад сілы цяжару даважка $m_i g$. У прыватнасці, пры $a = 0$ $M_{mp}/R = (m_i g)_{a=0}$.

Парадак выканання работы:

1. Скарыстайцеся вынікамі першага практыкавання для вызначэння паскарэння, надаваемага даважкам, выбраўшы сярэднія значэнні паскарэнняў для кожнага даважка.
2. Пабудуйце залежнасць $a = f(m_i g)$, узяўшы сярэднія значэнні паскарэння a і адпаведныя значэнні $m_i g$ для кожнага з даважкаў.
3. Адрэзак на восі абсцыс ад пачатку каардынат, адсякаемы графікам $a = f(m_i g)$, дае велічыню M_{mp}/R . Па гэтай велічыні вызначце момант сілы трэння M_{mp} і сілу трэння, улічваючы, што яна прыкладзеная да паверхні восі.
4. Зрабіце выснову.

Неабходныя дадзеныя: радыус восі блока **$R=9,5$ мм**

Пытанні для самакантролю:

1. Што называюць матэрыяльным пунктам, сістэмай адліку?
2. Што называюць траекторыяй? Як падраздзяляюць рух па тыпе траекторыі?
3. Што называецца перамяшчэннем, шляхам? Пры якім руху модуль перамяшчэння і шлях супадаюць?
4. Акрэсліце паняцці: радыус-вектар, вектар сярэдняй скорасці, модуль сярэдняй скорасці, сярэдняя шляхавая скорасць.
5. Які рух называецца раўнамерным? Роўнапераменным?
6. Сфармулюйце першы і другі законы Ньютана.
7. Якія фізічныя велічыні называюцца масай, сілай?
8. Дайце поўнае тлумачэнне трэцяга закону Ньютана.